Streszczenie

Poeta i Inny: „świat tekstu" i obraz relacji międzyludzkich w korespondencji Mariny Cwietajewej

Przedmiotem badań w niniejszej pracy uczyniono listy Mariny Cwietajewej okresu emigracyjnego, adresowane do Borysa Pasternaka (epistolarny dialog miał miejsce w latach 1922–1936) oraz Nikołaja Gronskiego – młodego rosyjskiego poety mieszkającego we Francji (korespondencja trwała od 1928 do 1933 r.). Stawiając w centrum zainteresowań dwie „historie miłosne" (*histoires d'amour*, wedle określenia Julii Kristevej), zasługujące na miano opowieści posiadających cechy mitu, pokazaliśmy, jak przedstawione są one w korespondencji, jak przebiega ich tekstowa realizacja w dyskursie epistolarnym. Interesowało nas w związku z tym „życie" Cwietajewej w „świecie tekstu" (Paul Ricoeur), który poetka *zamieszkuje* i z jego poziomu projektuje najbardziej bliską sobie rzeczywistość – świat wymysłu, fikcji poetyckiej czy marzenia sennego. Istotnym punktem odniesień dla naszych rozważań okazała się kategoria Innego, centralna w refleksji takich zachodnich filozofów dialogu, jak Gabriel Marcel, Martin Buber i Emmanuel Lévinas, czy myślicieli rosyjskich: Władimira Sołowiowa i Wiaczesława Iwanowa. Ich rozważania dały możliwość odsłonięcia i prześledzenia różnych aspektów i przejawów inności w wypowiedziach epistolarnych Cwietajewej adresowanych do Pasternaka i Gronskiego. Relację Ja–Ty/Inny (adresant–adresat, kobieta–mężczyzna) rozpatrywano jako sposób i możliwość poznania oraz rozumienia przez poetkę drugiego człowieka i wykreowania w listach jego unikalnego obrazu. Pojawiająca się dzięki dialogowi poetów więź międzyludzka daje możliwość prezentacji autorskiego *ja* (Cwietajewej), służy rozpoznaniu jej roli w osobowej relacji z Innym.

Niniejsza dysertacja składa się ze wstępu, dwóch rozdziałów, zakończenia, załączonych do pracy ilustracji oraz bibliografii.

We wstępie omówiony został stan badań nad tematem i jego aktualność, przedmiot i cel pracy. Zaprezentowano pluralistyczną orientację metodologiczną autorki, dla której szczególnie ważne były założenia hermeneutyki filozoficznej Hansa-Georga Gadamera oraz Paula Ricoeura. Produktywne dla badań okazało się zwłaszcza rozumienie przez filozofa pojęcia „świat tekstu". Sięgnęliśmy nadto do refleksji ponowoczesnej Rolanda Barthesa,

związanej z tzw. zwrotem afektywnym w badaniach kulturowych, koncepcji dialogu/dialogiczności Michaiła Bachtina oraz studiów nad *poetyką marzenia* Gastona Bachelarda.

W rozdziale pierwszym, zatytułowanym *Miłosny dialog z Innym: listy Mariny Cwietajewej do Borysa Pasternaka*, przedstawiono wielopoziomową analizę i interpretację wybranych tekstów epistolarnych poetki powstałych w latach 1922–1927 oraz w 1935 r., tzn. z okresu kiedy przebywała ona na emigracji w Niemczech, Czechach i Francji. Namysłowi poddano relację Ja–Ty/Inny, osadzając ją w kontekście nowożytnej myśli filozoficznej. Zwrócono uwagę na głębię znaczeniową pojęcia 'samopoznanie', co pozwoliło ujawnić sposoby artystycznej kreacji obrazu *ja* adresantki (Lilith/Psyche), sprzyjającej poznaniu samej siebie, a także ukazać symboliczny wymiar obrazu odbiorcy listów (Pasternaka). Udowodniono, że relacja *nadawca listu–adresat* staje się swoistym kluczem do poznania wewnętrznego świata Cwietajewej, jej uczuć i intencji, a także tragizmu jej osobistego losu, niespełniania w miłości i nieustannego poszukiwania miłosnej pary, tj. pragnienia spotkania z drugim człowiekiem. Skoncentrowano się na poszukiwaniu źródeł Cwietajewowskiej mitologizacji obrazu Innego (autora *Doktora Żywago*), by przedstawić sposoby jej artystycznego wyrazu. Odwołując się do metafory lotu, ważność której podkreślali m.in. Friedrich Nietzsche oraz Gaston Bachelard, a także symbolicznego znaczenia drzewa/krzewu (asocjacje dionizyjskie) ujawniono związek obrazu Pasternaka z żywiołem powietrza, z kategorią wertykalności („Вы летчик!" – pisała w jednym z listów poetka). Wskazano na przynależność rosyjskiego Poety do świata Przyrody, którą adresantka wyeksponowała reinterpretując biblijny mit o stworzeniu świata („третий день творения"). Podjęto próbę odczytania refleksji Cwietajewej o roli Pasternaka-Poety i Pasternaka-prozaika, uwzględniając akcentowaną przez poetkę jego podwójną naturę – związaną, podobnie jak w przypadku jej samej, z rzeczywistością empiryczną i „tamtym światem" (onirycznym lub mitycznym).

W drugim rozdziale dysertacji, noszącym tytuł *Poetyka bliskości: korespondencja Mariny Cwietajewej z Nikołajem Gronskim*, odwołano się do rozważań na temat kategorii *podmiot/podmiotowość*, *ciało/duch* oraz *relacja mistrz–uczeń*, których rozumienie okazało się niezbędne dla szczegółowego zbadania listów poetki z 1928 r. (francuski okres emigracji). Pierwsza ze wskazanych par pojęciowych (*podmiot/podmiotowość*) była pomocna przy omówieniu zagadnienia: *Kreacja obrazu podmiotu epistolarnego*, pozwoliła bowiem ujawnić na podstawie listów Cwietajewej obraz poetki kochającej Innego, oczekującej na spotkanie z

przedmiotem kontekstualnej interpretacji uczyniono liczne ewokowane przez autorkę „listów tamtego lata" obrazy cielesności (ręce, głowa, oczy, usta) jej epistolarnego „kochanka" oraz sposoby jego wartościowania/idealizowania. Skoncentrowano uwagę na sposobie prezentowania intymnej więzi między Ja i Ty (adresantem i adresatem), obecnej w tych listach Cwiatajewej, gdzie projektowana jest cielesna bliskość obojga korespondentów (miłosny uścisk czy też pocałunek). Wykreowany w listach poetki związek z Gronskim dał też podstawę, by rozpatrywać go jako relację *mistrz–uczeń*, zakorzenioną w tradycji kulturowej (Sokrates, św. Augustyn i in.). Autorka *Wiorst* pełniła funkcję duchowego mistrza/nauczyciela (*наставника*), wtajemniczającego Gronskiego-ucznia w świat znaków i symboli, ujawniający oryginalny sposób ich rozumienia. Stwierdzono, że rozpatrywane listy poszerzają wiedzę o Cwietajewowskiej aksjologii poetyckiej, której pozostała wierna podczas pobytu na obczyźnie. Prezentując właściwą sobie hierarchię wartości poetka czyni Gronskiego jej współuczestnikiem. Szczególne miejsce zajmuje w niej kategoria duchowego „wzrastania", emocjonalnego i intelektualnego rozwoju osoby. Przebywając w świecie rzeczy i zjawisk kulturowych Cwietajewa siłą swej twórczej wyobraźni odkrywa ich ukryte, głębinowe znaczenia.

Sylwia Szacieszek